

Ареф'єва О.В.

*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економіки повітряного транспорту
Національний авіаційний університет, м. Київ*

КОМПЕТЕНТНІСНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ПІДХІД В ІННОВАЦІЙНОМУ УПРАВЛІННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ АВІАПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ

Сучасні економічні відносини характеризуються тенденцією до зростання цінності знань, що деформує непостійну систему параметрів конкурентоспроможності підприємств знижуючи вагомість традиційних конкурентних переваг та вказує на необхідність відбору і своєчасної переоцінки факторів впливу на здатність конкурувати. Актуальність ідентифікації та оцінки чинників конкурентоспроможності зростає у зв'язку з потребою у зміцненні ринкових позицій суб'єктів господарювання в динамічному бізнес-середовищі де підвищується рівень конкуренції внаслідок глобалізації економічних відносин.

Наявні у наукових джерелах методичні підходи до забезпечення конкурентоспроможності підприємств вирішують сформовані авторами завдання в окреслених межах проведених досліджень, що визначає особливості розроблених підходів та їх спроможність задовольнити специфічні потреби, які виникають в площині управління конкурентоздатністю виробників. Системи факторів конкурентоспроможності не зважаючи на загальну подібність для підприємств мають певні особливості, обумовлені спеціалізацією діяльності та галузевою приналежністю у зв'язку з чим виникає необхідність у розробці підходу до забезпечення конкурентоспроможності авіапідприємств як учасників специфічного ринку продукції.

Конкурентоспроможність підприємства досліджувалась вітчизняними та іноземними науковцями серед яких І. Ансофф, М. Портер, Т.П. Авраменко, І.Б. Берегова, О.В. Вартанова, О.Г. Дегтяренко, В.В. Іванова, Ю.П. Калюжна, Л.С. Козак, К.В. Кокура, М.В. Мальчик, Н.О. Пархоменко, В.М. Порохня, О.В. Томашевський та інші. Однак, поряд з накопиченими в наукових джерелах знаннями щодо сутності конкурентоспроможності підприємств існує

неузгодженість думок науковців щодо основних чинників, які її обумовлюють та їх впливу на конкурентноздатність.

Наявність відповідних проблем на науковому рівні потребує застосування адекватних методичних підходів до їх вирішення з метою підвищення адекватності практичних управлінських рішень, що ґрунтуються на результатах вивчення відповідних параметрів. Крім того, специфіка авіабудівної галузі, яка зумовлена міжнародною виробничою кооперацією та вимогами щодо якості продукції, вказує на доцільність дослідження факторів, що визначають конкурентоспроможність саме авіапідприємств.

Невід'ємним елементом і інструментом ринкової економіки є термін „конкурентоспроможність”, тотожним синонімом якого є термін „конкурентноздатність”, зміст якого змінюється в процесі еволюції економічних відносин та системи інтересів учасників ринку. У науковій літературі конкурентоспроможність підприємства трактують як „ступінь відмінності положення підприємства на ринку від положення конкурентів, який визначається його стійкою здатністю витримувати конкуренту боротьбу, запропоновану своїми конкурентами” [1, с. 138], також як „порівняльна перевага фірми відносно інших фірм цієї ж галузі усередині національної економіки і за її межами” [10, с. 130], „здатність накопичувати такий інтелектуальний капітал, який забезпечує підприємству стійкі конкурентні переваги на ринках товарів та послуг у даний час і можливість швидко адаптуватись до змін зовнішнього та внутрішнього конкурентного середовища у майбутньому” [11, с. 198]. Даний підхід спрямований на створення, забезпечення та підтримання конкурентних переваг здебільшого у зовнішньому середовищі і концентрується увага формуванні відповідних дій по відношенню до конкурентів, їхніх товарів та послуг. Разом з тим, на сучасному етапі розвитку продуктивних сил все більшого значення набувають нематеріальні активи та ноу-хау, які важко копіюються, що стають джерелом конкурентних переваг на довший період часу.

Крім того у наукових працях термін „конкурентоспроможність підприємства” розглядають як здатність ефективно розпоряджатися наявними ресурсами, випускати конкурентноздатну продукцію, краще задовольняти потреби споживачів порівняно з конкурентами, як силу, що обумовлює

зростання продуктивності використання ресурсів [8, с. 23-24; 9, с. 73], однак на нашу думку під конкурентоспроможністю підприємства доцільно розуміти спроможність конкурувати на ринку реалізуючи наявні конкурентні переваги, що відповідає економічному змісту цієї категорії.

Факторами, що визначають рівень конкурентоспроможності підприємства у науковій літературі називають процеси та явища у виробничо-господарській діяльності, які обумовлюють зміну конкурентоспроможності внаслідок зміни витрат на виробництво та реалізацію продукції [6, с. 449], що відповідає функціональному підходу до їх ідентифікації, орієнтованому на складові функціональних результатів діяльності які лише частково відображають конкурентоспроможність підприємства за сучасних умов господарювання у зв'язку зі зростанням вагомості знань, як якісних показників, що безпосередньо впливають на конкурентоздатність.

Зростання ролі знань серед ключових компетенцій підприємства обумовлена еволюцією економічних відносин до економіки знань де інтелектуальна власність формує основу конкурентоспроможності виробників, що вказує на доцільність застосування компетентнісного підходу до її оцінки та забезпечення. У зв'язку з цим, оптимальним до забезпечення конкурентоспроможності підприємств є компетентнісно-функціональний підхід, який дозволяє здійснити комплексну ідентифікацію факторів конкурентоспроможності та розробити дієву систему управлінських рішень для зміцнення конкурентоздатності (рис. 1).

Саме застосування компетентнісно-функціонального підходу в інноваційному управлінні підприємством дозволяє закріплювати цілеспрямованість в підтриманні пріоритетів і універсальності використання знань через компетенції у функція управління. Орієнтованість компетентнісного підходу на компетенції, тобто якісні показники, потребує застосування адекватних інструментів аналізу, серед яких відповідним за змістом є метод експертних оцінок, що дозволяє здійснювати оцінювання якісних характеристик об'єкта дослідження.

Головною ціллю управління конкурентоспроможністю підприємств в рамках компетентнісного підходу є реалізації компетенцій у технологічні, управлінські, операційні та інші види конкурентних переваг.



Рис. 1. Компетентнісно-функціональний підхід до забезпечення конкурентоспроможності авіапідприємств

Функціональний підхід до забезпечення конкурентоспроможності підприємств призначений для дослідження ефективності виконання функцій, що мають місце в процесі господарювання у зв'язку з чим оптимальним інструментом аналізу є функціонально-вартісний підхід. Маючи на меті підвищити ефективність функціонування підприємства, формулюються завдання орієнтовані на скорочення витрат, стимулювання збуту продукції, оптимізації тривалості операційного та фінансового циклів.

Серед етапів забезпечення конкурентоспроможності підприємств можна виокремити ідентифікацію факторів, оцінку їх впливу на конкурентну позицію на ринку, формулювання цілі та завдань процесу забезпечення конкурентоздатності, розробки та реалізації адекватних заходів сформульованим потребам, контроль за виконанням заходів, оцінку впливу заходів на конкурентоспроможність та коригування плану дій залежно від результатів оцінки, переліку завдань.

Таким чином, поєднання компетентнісного та функціонального підходів до забезпечення конкурентоспроможності підприємств дозволяє здійснити комплексну ідентифікацію факторів конкурентоспроможності, сформулювати цілі та завдання управління конкурентоспроможністю та розробити комплексну систему заходів орієнтовану на ключові компетенції та функції підприємства. Застосування інноваційного управління в даному контексті дозволить оптимізувати їхній вплив, збалансувати результати діяльності підприємства, реалізовувати нові проекти, вдало вбудовуючи у діючу структуру управління на підставі її модульності.

Оскільки конкурентоспроможність підприємства частково залежить від його дій, а частково від незалежних обставин, то розкриття впливу чинників на конкурентні позиції доцільно здійснювати за місце виникнення. Узагальнюючи запропоновані в наукових джерелах підходи до визначення факторів конкурентоспроможності підприємств та їх впливу [3, с. 63; 5, с. 78-79; 7, с. 56; 12, с. 137-138; 13, с. 567; 14, с. 248; 15, с. 67] можна стверджувати, що головними факторами внутрішнього середовища авіапідприємства є техніко-технологічне забезпечення, масштаб виробництва, асортимент продукції, реалізація нових проектів, розподіл ризику та інші партнерські відносини, партнерські відносини з виробниками та клієнтами, післяпродажне обслуговування, кваліфікованість персоналу, фінансові результати, організаційно-правова форма, основними факторами зовнішнього середовища є рівень конкуренції, попит на продукцію, економічні цикли, сертифікація продукції, вартість позикових ресурсів, політична ситуація в країні розміщення виробництва, реалізації та у світі в цілому, законодавство, природні фактори (рис. 2).

Використання новітніх технологій та нової техніки дозволяє підвищувати якість продукції, вимоги щодо якої мають тенденцію до зростання, зокрема щодо безпеки польотів та впливу на екологію, досягати економії витрат унаслідок зростання ефективності використання виробничих ресурсів, що забезпечує конкурентну собівартість продукції. Таким чином, можна стверджувати, що на конкурентноздатність підприємства впливають впроваджені техніка та технології.

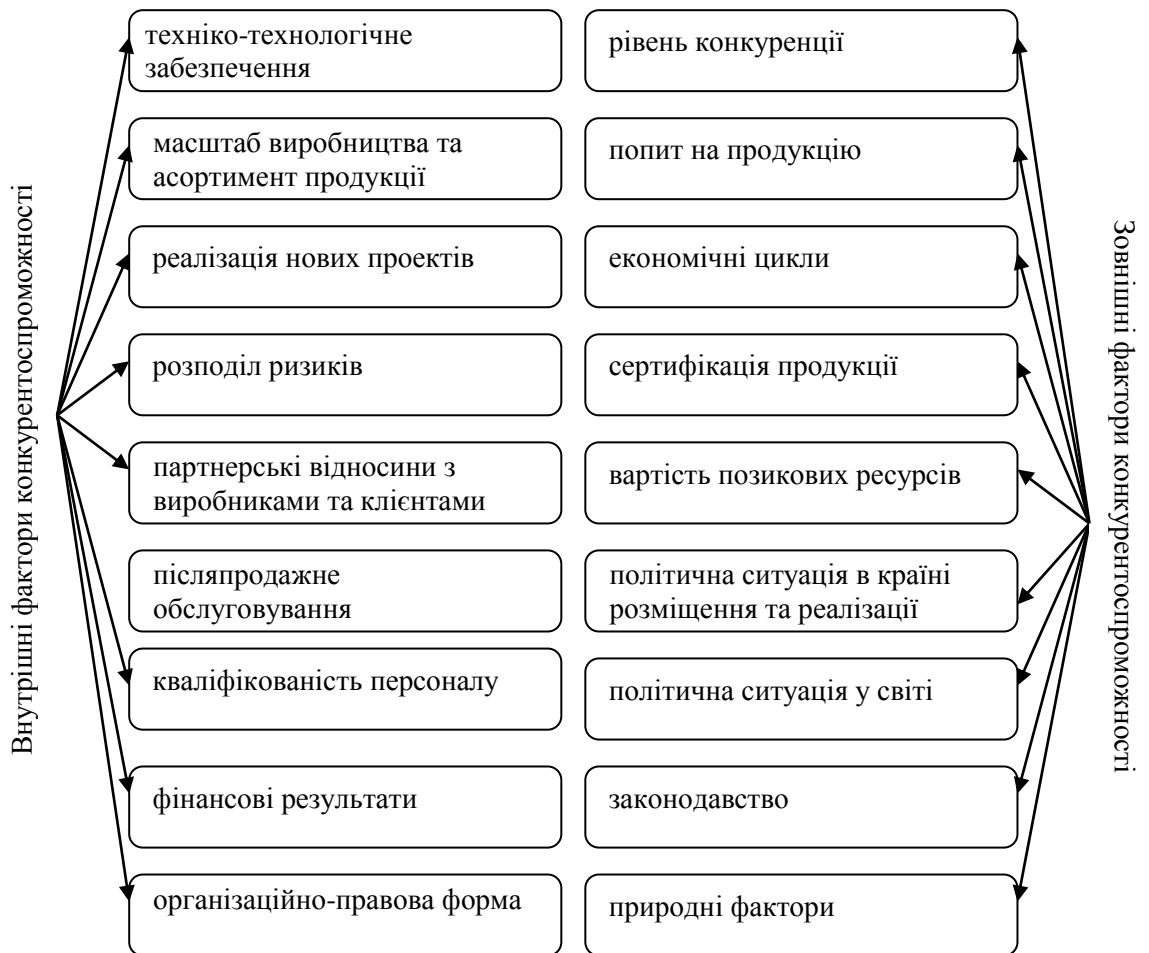


Рис. 2. Фактори конкурентоспроможності авіабудівних підприємств

Збільшення обсягу виробництва продукції забезпечує зменшення собівартості внаслідок розподілу постійних витрат на більшу кількість одиниць продукції, що вказує на вплив масштабу виробництва на конкурентоспроможність підприємства. Зниженню собівартості продукції сприяють також знижки отримані внаслідок здійснення оптових закупівель комплектуючих. Крім того, у виробництві нових зразків техніки можуть бути використані попередні розробки, що забезпечує додаткову економію витрат.

Асортимент продукції безпосередньо позначається на конкурентоспроможності авіапідприємства, оскільки широкий асортимент продукції спроможний забезпечити ширше коло потреб споживачів, яке має тенденцію до диверсифікації з розвитком суспільно-економічного ладу. У зв'язку з цим, управління асортиментом продукції може слугувати інструментом управління ризиками на підприємстві.

Реалізація нових проектів впливає на конкурентоспроможність підприємства так як поява нових сегментів ринку авіапродукції вказує на можливість отримання додаткового прибутку, розмір якого залежить від своєчасного виходу на ринок з новим товаром, що потребує вчасної ідентифікації нових потреб ринку та виконання необхідних програм щодо розроблення та виготовлення нових видів продукції.

Розподіл ризику та інші партнерські відносини позначаються на конкурентних позиціях підприємства у зв'язку з тим, що кооперація авіавиробників з іншими учасниками в межах спільного господарського об'єднання дозволяє розподіляти комерційні ризики між ними, що робить рівень ризиковості прийнятним для всіх учасників. Крім того, можливість використовувати спільно виробничі фонди дозволяє досягати економії коштів унаслідок відсутності необхідності придбавати ідентичне обладнання та устаткування для задоволення власних потреб.

Партнерські відносини з виробниками та клієнтами позначається на конкурентних позиціях підприємства, оскільки тривала співпраця виробника з субпідрядними організаціями на практиці супроводжується бонусними програмами, які передбачають отримання додаткових вигод у вигляді знижок на зустрічні послуги, скорочення часу погашення заборгованості, для постійних клієнтів надаються знижки на придбання та сервісне обслуговування літаків, навчання пілотів.

Післяпродажне обслуговування є одним з ключових внутрішніх факторів, що формують конкурентоспроможність підприємства, оскільки розгалуженість сервісної мережі, вартість запасних частин та послуг із ремонту авіаційної техніки є одним з найважливіших чинників, що визначають привабливість продукції для клієнта, оскільки витрати на утримання літаків включаються до економічних витрат споживача та складають основу при виборі виробника.

Рівень кваліфікованості персоналу впливає на продуктивність праці, рівень браку продукції, час простою обладнання, прийняття ефективних рішень, що позначається на ефективності використання виробничих ресурсів, конкурентоспроможності продукції та підприємства в цілому, у зв'язку з чим відбору, підготовці та мотивації персоналу приділяють особливу увагу менеджери провідних авіабудівних підприємств.

Фінансові результати демонструють ефективність використання підприємством консолідованого капіталу в динаміці та інформує потенційних інвесторів про можливості збільшення доходів від капіталовкладень у його діяльність. У свою чергу, здатність залучати інвестиції відображає фінансову стійкість та спроможність до збільшення масштабів, що впливає на конкурентну позицію підприємства на ринку.

Організаційно-правова форма підприємства визначає особливості оподаткування прибутку, вимоги щодо розкриття інформації у фінансовій звітності, у результаті чого може зберігатися або розкриватися комерційна таємниця щодо фактичної собівартості продукції, повноваження щодо управління та розпорядження майном учасників підприємства, порядок прийняття управлінських рішень, розподіл комерційних ризиків між учасниками, що позначається на конкурентноздатності підприємства. Слід зазначити, що оскільки має місце розділення власників капіталу (засновники), власників повноважень (керівництво, менеджери), власники праці (робітники), то система інтересів стає перевантаженою, що вимагає формувати умови нівелювання конфліктів при здійсненні розподілу доданої вартості.

Серед зовнішніх факторів ключовим вважається рівень конкуренції, оскільки конкурентоспроможність підприємства є відносним показником, який залежить від конкурентноздатності конкурентів зі зростанням якої знижується спроможність підприємства конкурувати на ринку. У зв'язку з цим нехтування новими технологіями, інноваціями в сфері організації господарської діяльності, управління та інших сферах діяльності підприємства призводить до втрати конкурентних позицій у разі впровадження конкурентами відповідних інновацій.

Попит на продукцію є агрегованим зовнішнім чинником, який впливає на конкурентоспроможність авіабудівних компаній, що об'єднує дію інших чинників зовнішнього середовища, ключовими серед яких є рівень суспільно-економічного розвитку суспільства, економічні цикли, вартість позикових ресурсів та пального тощо. При цьому, для забезпечення стійких конкурентних переваг, підприємства мають планувати власний обсяг виробництва продукції залежно від прогнозованого попиту ринку.

Цикли розвитку світової та національної економіки змінюють конкурентоспроможність авіавиробників, оскільки у стані рецесії зменшується сукупний попит на літаки у зв'язку зі скороченням доходів авіакомпаній від перевезень унаслідок зменшення попиту населення на авіап перевезення. При цьому, попит знижується нерівномірно: у першу чергу скорочуються замовлення на літаки малої пасажиромісткості, які обслуговують чартерні рейси, що знижує конкурентоспроможність авіапідприємств які спеціалізуються на виробництві літаків відповідного класу.

У зв'язку з тим, що продукція авіабудування підлягає сертифікації яка слугує підтвердженням відповідності вимогам щодо якості та надійності, то сертифікація продукції безпосередньо впливає на конкурентоспроможність літакобудівних підприємств, оскільки визначає на якому ринку може бути реалізований товар та в яких зонах повітряного простору є дозвіл на його використання.

Зміна вартості фінансових ресурсів позначається на конкурентних позиціях авіавиробників підвищуючи конкурентоспроможність компаній які володіють нагромадженим та диверсифікованим капіталом та знижуючи позиції виробників, основним джерелом фінансування господарської діяльності яких є кредитні кошти. У свою чергу, вартість позикового капіталу обумовлюється економічними циклами розвитку фінансової системи, до якої має доступ виробник. Для підприємств з довгим виробничим циклом має діяти програма державних замовлень, яка здатна знизити навантаження на власний капітал через авансування в оборотні кошти.

Політична ситуація в країнах розміщення виробництва та реалізації продукції, у світі в цілому може обумовлювати зміну виробничих зв'язків, встановлення неформальних обмежень на співпрацю авіабудівних підприємств з іноземними партнерами унаслідок перегляду зовнішньої політики уряду, зміни положень щодо забезпечення національної безпеки та законодавства в цілому, що безпосередньо позначається на конкурентоспроможності підприємств та впровадження інноваційного управління. Стимулювання з боку держави має ґрунтуватись на можливості використовувати кредити та формувати податки після врахування відповідних фінансових витрат.

Еволюція нормативно-правового поля країни, інтеграція в міжнародні політекономічні об'єднання, зміна податкового, митного та іншого законодавства позначається на правилах ведення господарської діяльності, встановлює обмеження, що знижує конкурентоспроможність виробників щодо яких застосовуються такі зміни, оскільки припиняються виробничі зв'язки, обмежується доступ на ринки комплектуючих та збуту.

Природні фактори мають безпосередній вплив на конкурентоспроможності виробника, оскільки залежно від розташування відрізняється кількість та якість продуктивних сил, геополітична позиція, кліматичні умови тощо. Відповідно із віддаленням виробничих ресурсів від місця виготовлення продукції збільшується їх вартість внаслідок зростання витрат на транспортування, що знижує конкурентні переваги виробника за витратами. Все це вимагає від підприємства використовувати інноваційне управління на підставі генерації і інтеграції методів задля впровадження інноваційних продуктів, які не потребують значної кількості унікальних ресурсів при виробництві якісної продукції.

Таким чином, конкурентоспроможність авіабудівних підприємств визначається системою факторів, що характеризує різні аспекти діяльності в площині компетенцій та функцій, яку доцільно обрати за основу при розробці стратегії зміцнення конкурентних позицій на ринку, що слугуватиме теоретично обґрунтованою основою для прийняття адекватних управлінських рішень в умовах непостійного економічного середовища.

Висновок. За результатами проведеного дослідження визначено, що конкурентоспроможністю підприємства є його спроможність конкурувати на ринку продукції шляхом реалізації наявних конкурентних переваг. Встановлено, що фактори конкурентоспроможності визначають компетенції та рівень ефективності функціонування авіапідприємств; характеризувати їх вплив варто за місцем походження, що розмежовує фактори на зовнішні та внутрішні, відображаючи систему чинників у площині контрольованості, що відокремлює для керівництва області впливу та дозволяє розробляти ефективні управлінські рішення.

Список використаних джерел:

1. Береговая И.Б. К вопросу об управлении конкурентоспособностью предприятия / И.Б. Береговая // Вестник Южно-Урал. гос. ун-та. Сер.: Экономика и менеджмент. - 2013. - Т. 7, № 2. - С. 137-141.
2. Вартанова О.В. Формування компетенції підприємства у стратегічному управлінні знаннями/ О.В. Вартанова // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. - № 3. – С. 236-239.
3. Дегтяренко О.Г. Конкурентоспроможність підприємства і її взаємозв'язок з якістю продукції / О.Г. Дегтяренко // Вісник Сумського державного університету. Сер. : Економіка. - 2013. - № 3. - С. 57-64.
4. Іванова В.В. Економіка, заснована на знаннях, та економіка знань: адекватність використання категорій/ В.В. Іванова // Механізм регулювання економіки. – 2011. - № 3. – С. 47-53.
5. Калюжна Ю.П. Основні фактори впливу на конкурентоспроможність підприємства / Ю.П. Калюжна // Вісник ДДФА. Економічні науки. - 2014. - № 1. - С. 75-80.
6. Козак Л.С. Фактори, що впливають на конкурентоспроможність підприємства / Л.С. Козак, Е.Г. Тринєєва // Вісник Національного транспортного університету. - 2010. - № 21(1). - С. 448-451.
7. Кокура К.В. Особливості впливу чинників на конкурентоспроможність підприємства на зовнішньому ринку / К.В. Кокура // Бізнес Інформ. - 2013. - № 4. - С. 54-58.
8. Конащук В.Л. Дослідження сутності конкурентоспроможності підприємства як економічної категорії / В.Л. Конащук, Галіздра Є. // Економічний вісник запорізької державної інженерної академії. – 2015. - № 8. – С. 20-27.
9. Мальчик М.В. Конкурентоспроможність промислових підприємств / М.В. Мальчик // Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Сер. : Економіка. - 2009. - Вип. 12. - С. 72-78.
10. Пархоменко Н.О. Формування та запровадження нових компонентів розвитку, що підвищують конкурентоспроможність підприємства / Н.О. Пархоменко, А.С. Проценко // Технологія і техніка друкарства. - 2012. - Вип. 4. - С. 129-134.

11. Порохня В.М. Розробка концепції моделювання впливу інтелектуального капіталу на конкурентоспроможність підприємства / В.М. Порохня, С. В. Ільченко // Моделювання та інформаційні системи в економіці. - 2011. - Вип. 83. - С. 193-200.

12. Скиба Г. І. Конкурентоспроможність як категорія і як властивість підприємства, що функціонує в умовах ринкової економіки / Г.І. Скиба // Облік і фінанси. - 2012. - № 1. - С. 135-138.

13. Ткачова С.С. Інтегрований підхід до визначення сутності поняття "конкурентоспроможність підприємства" / С.С. Ткачова // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. - 2011. - Вип. 1. - С. 561-569.

14. Томашевський О.В. Вплив сертифікації на конкурентоспроможність продукції авіаційного підприємства / О.В. Томашевський, Г.В. Сніжної, В.В. Туліс // Вестник двигателестроения. - 2014. - № 2. - С. 248-251.

15. Global Competitiveness of U.S. Advanced-Technology Manufacturing Industries: Large Civil Aircraft / U.S. International Trade Commission, August 1993. - 136 p.